

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

SAIDA ZUNNUNOVA SHE'RLARIDA METAFORALARNING BADIY-ESTETIK VAZIFASI

Dusanova Tozagul Pardaboyevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti, tayanch doktorant

Annotatsiya

Mazkur maqolada Saida Zunnunova she'rlarida metafora san'atining qo'llanilishi va uning poetik tafakkurdagi o'rni, shuningdek badiiy-estetik vazifalari tahlil qilinadi. Shoir she'riyatida metaforalar inson ruhiyati, tabiat tasviri, ona Vatanga muhabbat, ayol kishining ruhiy kechinmalari bilan birga ijtimoiy-falsafiy qarashlarni ifodalovchi muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: metafora, lingvopoetika, badiiy tasvir, poetik tafakkur, obrazlilik, individual uslub, Saida Zunnunova she'riyati, poetik til, semantik ko'chim.

ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ МЕТАФОР В СТИХОТВОРЕНИЯХ САИДЫ ЗУННУНОВОЙ

Дусанова Тозагул Пардабоевна

Джизакский государственный педагогический университет, базовый докторант

Аннотация

В данной статье анализируются особенности использования метафоры в стихотворениях Саиды Зуннуновой, её роль в поэтическом мышлении, а также художественно-эстетические функции. В поэзии поэтессы метафоры выступают важным лингвопоэтическим средством выражения внутреннего мира человека, описания природы, любви к Родине, душевных переживаний женщины, а также социально-философских взглядов.

Ключевые слова: метафора, лингвопоэтика, художественное изображение, поэтическое мышление, образность, индивидуальный стиль, поэзия Саиды Зуннуновой, поэтический язык, семантический перенос.

ARTISTIC AND AESTHETIC FUNCTION OF METAPHORS IN THE POEMS OF SAIDA ZUNNUNOVA

Dusanova Tozagul Pardaboyevna

Jizzakh State Pedagogical University, Doctoral student

Abstract

This article analyzes the use of metaphor in the poems of Saida Zunnunova, its role in poetic thinking, and its artistic and aesthetic functions. In the poet's works, metaphors serve as an important linguopoetic device expressing human emotions, depictions of nature, love for the motherland, women's inner experiences, and socio-philosophical views.

Keywords: metaphor, linguopoetics, artistic imagery, poetic thinking, figurativeness, individual style, Saida Zunnunova's poetry, poetic language, semantic transfer.

Bilamizki, o'zbek she'riyatida badiiy tasvir vositalari, jumladan, metafora san'ati poetik tafakkurning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Metafora shoir yoki yozuvchining ichki kechinmalari, estetik qarashlari hamda borliqqa munosabatini obrazli shaklda ifodalash imkonini beradi. Shu jihatdan, metafora poetik matnning emotsional-ekspressiv ta'sir kuchini oshiruvchi muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbek adabiyotida ayol shoir sifatida o'ziga xos ijodiy maktab yaratgan Saida Zunnunova she'riyatida ham metaforalar alohida badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi. Shoir she'rlarida inson qalbi, tabiat manzaralari, ona Vatan, muhabbat va ayol ruhiyati rang-barang metaforik tasvirlar orqali yoritiladi. Bu esa uning poetik uslubini belgilovchi asosiy xususiyatlardan biri sanaladi.

Saida Zunnunova ijodi samimiyligi, lirizmga boyligi hamda ruhiy kechinmalarning nozik ifodasi bilan ajralib turadi. Shoir she'riyatida metaforalar nafaqat badiiy bezak vazifasini bajaradi, balki falsafiy mushohada va poetik tafakkurning ifoda vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Shu bois uning metaforik obrazlarini lingvopoetik jihatdan o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi Saida Zunnunova she'rlarida metaforalarning qo'llanish xususiyatlari, ularning semantik va poetik funksiyalarini tahlil qilishdan iborat.

Metafora va uning lingvopoetik mohiyati

Metafora badiiy tafakkurning eng qadimiy va ta'sirchan vositalaridan biri hisoblanadi. Tilshunoslikda metafora bir predmet yoki hodisaning xususiyatlarini ikkinchi predmetga ko'chirish asosida yuzaga keladigan semantik hodisa sifatida izohlanadi. Adabiyotshunoslikda esa metafora obrazlilikni yuzaga chiqaruvchi poetik vosita sifatida talqin qilinadi.

Metaforaning asosiy vazifasi predmet yoki voqelikni oddiy emas, balki obrazli va ta'sirchan shaklda ifodalashdan iboratdir. Poetik matnda metafora quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. obrazlilikni kuchaytirishga xizmat qiladi;
2. emotsional-ekspressivlikni oshiradi;
3. muallifning individual uslubini yoritib beradi;
4. falsafiy va ramziy ma'nolarni ifodalaydi;
5. poetik tafakkurni shakllantiradi.

Saida Zunnunova she'riyatida metaforalar aynan shu vazifalarni bajarishi bilan diqqatga sazovor. Shoir a oddiy hayotiy hodisalarga poetik ruh bag'ishlab, ularni yangi estetik mazmun bilan boyitadi.

Saida Zunnunova she'riyatida tabiat metaforalari

Shoir a she'riyatining muhim xususiyatlaridan biri kuchli obrazlilikdir. Metaforalar uning asarlarida markaziy o'rin tutadi [1, 885-b.]. Uning ijodida tabiat tasviri muhim ahamiyatga ega. Tabiat manzaralari inson ruhiyati bilan uyg'un holda tasvirlashga xizmat qiladi. Masalan, "yomg'ir" ko'pincha sog'inch yoki iztirob ramzi sifatida talqin qilingan. Bu esa lingvopoetik jihatdan semantik kengayishni yuzaga keltiradi. Metaforik ifodalar o'quvchida tasavvur uyg'otadi va estetik zavq bag'ishlaydi [2, 63-b.].

Shoir a she'rlarida bahor, shamol, quyosh kabi obrazlar ham metaforik ma'noda qo'llanadi. Masalan, shoir a ayrim she'rlarida bahorni "uyg'ongan qalb", quyoshni esa "mehr qo'llari" tarzida tasvirlaydi. Bunday metaforalar tabiatni jonlantirish orqali poetik tasvirning ta'sirchanligini oshiradi. Tabiat hodisalari insoniy xususiyatlar bilan uyg'unlashtiriladi va natijada lirik qahramonning ruhiy holati yanada chuqurroq ochib beriladi.

Shoir a she'riyatida shamol obrazi ham ko'pincha metaforik ma'noda ishlatiladi. Shamol ba'zan ayriliq, ba'zan sog'inch, ba'zan esa erkinlik timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa metaforaning ko'p qatlamli semantik imkoniyatlarini ko'rsatadi. Tabiat metaforalari orqali shoir a inson va tabiat o'rtasidagi ichki uyg'unlikni poetik talqin qiladi. Natijada she'riy matnda estetik yaxlitlik yuzaga keladi.

Quyidagi she'riy parchani tahlil qilsak:

"Tovuq uxlar qo'noqda, shamol tingan butoqda,
O't-o'lanlar jimgina orom olar o'tloqda.
Yulduz charaqlayapti, oy ham yaraqlayapti,
Qizcha uxladimi, deb mendan so'roqlayapti" [3, 114-b.].

Bu misralarda "shamol tingan butoqda" ifodasi oddiy tabiat tasviri sifatida ifodalanmagan. Shamolning "tingani" orqali sokinlik, ona qalbidagi mehr va tun osoyishtaligi metaforik tarzda juda go'zal yoritib berilgan. Shamol bu yerda ruhiy holat ramziga aylangan.

Muhabbat va ruhiy kechinmalar ifodasidagi metaforalar

Saida Zunnunova she'riyatining asosiy mavzularidan biri muhabbat va insoniy kechinmalardir. Shoir a muhabbatni oddiy hissiy holat emas, balki murakkab ruhiy-falsafiy hodisa sifatida talqin qiladi. Bu jarayonda metaforalar muhim poetik vosita vazifasini bajaradi. Shoir a she'rlarida yurak, ko'ngil, sog'inch, armon kabi tushunchalar ko'pincha metaforik shaklda ifodalanadi.

Masalan, quyidagi she'riy parchada metaforalar inson ruhiyati va hissiyotlarini obrazli ifodalashga xizmat qilgan:

Seni o'yladim-u, qalbmida ilhom
Tug'yon qila ketdi, qololmadim jim.
Seni o'yladim-u, nurga burkandi
Yuz turli rang bilan tovlanib olam [4, 81-b.].

Ushbu misralarda lirik qahramon sevgan kishisi haqida o'ylar ekan, qalbida "ilhom tug'yon qilgani" metafora shaklida chiroyli tarzda ochib berilgan.

Muhabbat mavzusidagi metaforalar ko'proq emotsional-ekspressiv xarakterga egaligi bilan ajralib turadi. Shoir a ayriliq va hijron holatlarini tabiat hodisalari bilan uyg'unlashtiradi. Natijada lirik qahramonning ichki dunyosi yanada ta'sirchan va poetik ruhda namoyon bo'ladi. Metaforalar she'riy matnda musiqiylik va ritmik ohangdorlikni ham kuchaytiradi. Bu esa Saida Zunnunova she'riyatining lirizmga boyligini ko'rsatadi.

Vatan va ijtimoiy-falsafiy metaforalar

Shoira ijodida Vatan mavzusi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Vatan obrazi ko‘pincha ona, quyosh, mehr yoki qalb tushunchalari bilan metaforik jihatdan bog‘lanadi. Bunday poetik yondashuv Vatanning muqaddasligini va ruhiy qadriyat sifatidagi mohiyatini ifodalashga xizmat qiladi.

Bizga hurmat bilan boqqanlarida,

Ko‘zlar yonganida sevgi, havasda.

Vatanim, g‘ururing qanot bo‘ldi-yu,

Bag‘ringdan charx urib chiqdim nafasda [5, 15-b.].

Ushbu she‘riy parchada Vatan g‘ururi metafora bo‘lib kelgan, ya‘ni “g‘ururing qanot bo‘ldi-yu” jumlasida lirik qahramonning Vatandan kuch olib, qush kabi “parvoz” qilib yuksalishiga ishora qilinadi. Shoiraning boshqa she‘rlarida ham bunday namunalarni ko‘plab uchratish mumkin.

Saida Zunnunova ayrim she‘rlarida xalq hayoti, inson mehnati va jamiyatdagi muammolarni ham metaforik shaklda yoritadi. Masalan, zulmat va yorug‘lik qarama-qarshiligi orqali adolat va haqiqat masalalari poetik ifodalanadi. Shoira metaforalari ko‘pincha falsafiy mazmun bilan boyitilgan bo‘lib, ular inson umrining o‘tkinchiligi, vaqtning qadri va ma‘naviy poklik kabi tushunchalarni anglatishga xizmat qiladi. Shu jihatdan metaforalar poetik tafakkurning muhim unsuri sifatida namoyon bo‘ladi.

Har bir ijodkorning individual uslubi uning til birliklaridan foydalanish mahorati bilan belgilanadi. Saida Zunnunova she‘riyatida metaforalar shoiraning individual poetik olamini shakllantiruvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi. Shoira metaforalari quyidagi jihatlar bilan ajralib turadi:

1. samimiy va tabiiy poetik ifoda;
2. ruhiy kechinmalarning chuqur tasviri;
3. tabiat va inson uyg‘unligining poetik talqini;
4. falsafiy mushohadaga moyillik;
5. ayol ruhiyatining nozik ifodasi.

Saida Zunnunova metaforalari sun‘iy yoki murakkab emas, aksincha, sodda, ammo chuqur estetik mazmunga ega. Shu sababli ular o‘quvchi qalbiga tez yetib boradi va kuchli emotsional ta‘sir uyg‘otadi. Shoira poetik tilida metaforalar nafaqat bezak, balki ma‘no yaratish vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa uning she‘riy uslubining badiiy mukammalligini ta‘minlaydi.

Saida Zunnunova she‘rlaridagi metaforalarni lingvopoetik jihatdan tahlil qilish ularning semantik va stilistik imkoniyatlarini ochib beradi. Shoira metaforalari ko‘pincha ko‘chim ma‘nolar asosida yuzaga keladi va poetik kontekst orqali yangi mazmun kasb etadi.

Lingvopoetik jihatdan metaforalarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

1. tabiat metaforalari;
2. ruhiy-hissiy metaforalar;
3. ijtimoiy-falsafiy metaforalar;
4. ramziy metaforalar.

Bu metaforalar poetik matnning estetik yaxlitligini ta‘minlaydi. Ayniqsa, ramziy metaforalar orqali shoira chuqur falsafiy mazmunlarni ifodalashga erishadi. Metaforalarning poetik kontekstdagi vazifaviy imkoniyatlari ularning faqat til hodisasi emas, balki badiiy tafakkur mahsuli ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Saida Zunnunova she‘riyatida metaforalar muhim lingvopoetik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shoira metaforalar orqali tabiat manzaralari, inson ruhiyati, muhabbat, Vatan va falsafiy qarashlarni ta‘sirchan poetik shaklda ifodalagan. Metaforalar Saida Zunnunova individual uslubining asosiy belgilaridan biri bo‘lib, uning she‘riyatiga samimiylik va chuqur emotsional ruh bag‘ishlaydi. Shoira metaforalari sodda, tabiiy va mazmunan teranligi bilan ajralib turadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, metaforalar Saida Zunnunova she‘riyatida nafaqat badiiy bezak, balki poetik tafakkur va estetik mazmunni yuzaga chiqaruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Shu bois shoiraning poetik tilini lingvopoetik jihatdan o‘rganish o‘zbek adabiyotshunosligi va tilshunosligi uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Xo‘jamberdiyeva G. Saida Zunnunova she‘riyati lingvopoetikasi // Ilm-fan yangiliklari konferensiyasi materiallari. — Andijon, 2026.
2. Qodirov M. Badiiy matn lingvistikasi. — Toshkent, 2015.
3. Saida Zunnunova. Bahorni qarshilab. — Toshkent: Adabiyot, 2021.
4. Saida Zunnunova. Tanlangan asarlar. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1976.